I.D.SÎRBU-SURVIVING ROMANIAN COMMUNIST DETENTION

Carmen-Ancuța Morari

PhD Student, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The drastic regime of prisons, camps, forms of detention as such hunger, cold, fear, death or survival have become the subject of numerous historical, political, sociological studies, but also of memoirs, diaries and autobiographies that have demystified the communist project. I.D.Sîrbu became a victim of the proletariat dictatorship for seven years and he served his sentences in Jilava and Gherla prisons, in Periprava, Grindu and Salcia labor camps. He will never regret this experience because for the man who „did not lose his lamp" in prison, detention was a test through which he gained self-control over his own being.

Keywords: I.D.Sîrbu, totalitarianism, socialism ,gulag, forced detention.

Demitizarea sistemului comunist malign a fost o preocupare centrală a autorului „Jurnalului unui jurnalist fără jurnal", a cărui identitate este fracturată odată cu represaliile noii ideologii totalitare. Oameni de valoare, printre care şi I.D.Sîrbu, captivi în noua lume instaurată, au depus mărturii acide despre spectacolul socialismului, riguros construit.

Închisoarea a constituit o altă încercare pentru tânărul filosof cu răni adânci şi cu alte experienţe traumatizante din trecut. I.D.Sîrbu îşi pleacă capul, dar nu îngenunchează. În continuare, vom analiza câteva scene cheie, culese din scrierile memorialistice şi din romanele sale, care radiografiază detenţia acestui intelectual în anii '50 şi '60.

Odată cu al doilea mare val de arestări, Ştefan Aug. Doinaş este arestat în februarie 1956 şi supus terorii anchetatorilor. Acesta va recunoaşte că la şedinţa cu Marcel Petrişor a luat parte şi prietenul său, scriitorul din Petrila. Marcel Petrişor a afirmat în redacţia revistei *Teatrul* (unde I. D. Sîrbu era angajat) că în România va avea loc o mişcare studenţească, sprijinită de armată şi având ca obiectiv principal scoaterea limbii ruse din universităţi. Acesta a fost imediat arestat, anchetat şi torturat pentru a dezvălui numele celor care fuseseră de faţă.

Într-adevăr, în socialismul de atunci „se mânca absurd pe pâine", întrucât, nevinovat fiind, în toamna anului 1957 acuzatul va dispărea aproape şapte ani din viaţa socială şi şaptesprezece ani din literatură. Pentru „omisiune de denunţ". Ştefan Aug. Doinaş ne mărturiseşte succint episodul: „Primul element derutant într-o anchetă [...] este faptul că erai somat să spui totul [...] În cazul meu, acest tot, era în realitate, foarte puţin. Trebuia să spun următoarele: «în ziua de 18 noiembrie 1956, m-a vizitat în redacţia revistei *Teatrul* prietenul meu[...] M. P. Mai era de faţă în birou un alt vechi prieten al meu, dramaturgul I. D. S., coleg cu mine de redacţie»"[1].

Sîrbu nu va fi eliberat după un an, cum i s-a întâmplat colegului cerchist, ci va fi rejudecat şi condamnat definitv la „iadul ispăşirii", la şapte ani de închisoare. Este o lume absurdă în care vina se extinde de la un individ la altul, prin simplă proximitate. O lume în care I. D. Sîrbu trăieşte „starea de Iovie": adică starea în care, „din cauza unui absurd pariu istoric, eu trebuie să pierd totul: casa, averea, copiii, vitele, până şi prietenii. Dar nu am voie să-mi pierd credinţa, nu am voie să mă revolt (*Jurnalul...*, vol. II, p. 49). Doinaş va deveni informator şi astfel va obţine dreptul la semnătură, la premii, titluri, dreptul la capitală şi la

[1] Ştefan Aug. Doinaş, „Intelectualul în anchetă", în *Memoria*, Nr.1, 1990, p. 12.

călătorii în Occident. Dar ura și antipatia nu se vor instala în sufletul chinuit al victimei, el încercând permanent o reapropiere de cel care l-a trădat, dar din partea căruia simte uneori rezervă și nepăsare: „la București, prietenul meu mă ignoră fiindcă Craiova și soarta mea nu intră în constelația intereselor sau temerilor sale. Nu neg că această indiferență a sa mă doare: nu pentru mine, eu am o grea școală a iertării și moralei, ci pentru el care ignoră suferința celor pe care – din greșeală sau din prostie – i-a călcat cu mașina, uitând apoi să se întoarcă din drum să vadă cam în ce gips stau oasele celor pe care i-a nenorocit...”(Scrisoare către Horia Stanca, 26 februarie, 1985, în *Scrisori către Bunul Dumnezeu*, p. 140).

În cel de-al doilea proces, Negoițescu avea să se lepede de el, mărturisind că Sîrbu l-a împiedicat să adere la comunism (*Jurnalul...*, vol. I, p.203), mărturie ce-l va repartiza pe filosof într-un rol de figurant în „serialul Mizerabilii”. Acesta își va recunoaște însă vina la Köln. Nici pe acesta Sârbu nu-l sancționează aspru, dovadă fiind epistolele frecvente dintre cei doi.

Dacă în timpul Facultății de Litere și Filosofie Sîrbu era mai mult absent din câmpul universitar (făcând „naveta între Stalingrad și Sibiu”), la „Facultatea de suferință și umilire” a fost prezent timp de șase ani unde a îndurat, asemenea altor intelectuali, mizeria, privarea de hrană, bătaia, carcera, boala, interogatoriile nesfârșite, batjocura, disprețul, frigul și frica.

Prima stație a călătoriei demonice întreprinse este Ministerul de Interne. Jocul torționarilor e duplicitar și el: „La anchete știam deja că o zi caldă, una rece, azi încurajare, mâine amenințare, nu sunt decât metode prin care se urmărește starea de letargie. (*Jurnalul...*, vol I, p.35). Dacă la început torționarii așteptau cooperarea deținutului, pe parcurs, schimbau tactica, supunându-l pe cel neajutorat unor chinuri fizice violente: „Îmi aduc aminte de primele luni ale anchetei mele la securitate .[...] În primele luni am fost tratat ca un oaspe drag [...] am fost închis în celula de lux (WC, duș), cea în care fusese închis, nu știu când, și domnul doctor Petru Groza. Eram curtat, fermecat, mi se dădeau țigări [...] După trei luni, foaia a fost schimbată, au început șantajele. Care au fost în crescendo (și nu au încetat nici după ce am ieșit din închisoare, după șase luni de chinuri, bătăi, foamete, muncă, umiliri nesfârșite (*Ibidem*, vol. II, p. 262).

O tonalitate gravă abordează și atunci când consemnează absurdul primului contact cu detenția: „«Banditule, scoate șireturile, cureaua, ceasul, proteza din gură: vino să te tundem: scoate-ți pantalonii să primești 25 de lovituri la cur...». «De ce? am întrebat eu, total desființat, dar supunându-mă». «Fiindcă întrebi!» zice sergentul, și începu să mă bată” (*Ibidem*, vol. II, p. 71).

În martie 1958, Sîrbu este transferat la Jilava unde îl va întâlni pe Paul Goma: „La Jilava am fost vârât direct în camera 19, zisă «de eliberare». Adică plină de deținuți ce se apropiau de sfârșitul executării pedepsei lor. Aici trăiau [...] pe paturi suprapuse în trei etaje circa 50-60 de bătrâni deținuți. Numai în această singură cameră, adunând câți ani au fost deja executați de cei prezenți, am ajuns la cifra fantastică de 394 ani. [...]Nici unul din cei de acolo nu a fost eliberat. Majoritatea au primit 3-5-7 ani administrativi, iar alții, ca mine, au avut parte de teatrul unui al doilea proces (*Ibidem*, vol. II, p. 423). Dacă până aici, torturile fizice erau suportabile datorită condiției sale de atlet, la Jilava aproape e subjugat de frica de bătaie: „Doamne dă să mor, Doamne ferește să mă bată” (Scrisoare către Horia Stanca, 16 martie, 1985, în *Printr-un tunel*, p. 46).

În 1959 este mutat la Gherla, unde i se cere să depună o falsă mărturie împotriva lui Blaga. Scriitorul refuză și astfel i se înăspresc condițiile de existență: într-o celulă de câțiva metri pătrați locuită de aproximativ cincizeci de încarcerați, diferiți ca vârstă, religie și mediu social de apartenență. Revoltatul din Petrila intră în greva foamei pentru a obține foaia destinată cererii dreptului la recurs. Este obligat să recite pe de rost un fragment din cartea lui Andrei Băleanu, *Conținut și formă în artă*, în care Sîrbu apărea drept un reacționar. Reușește să reziste anchetatorilor care îl supun la percheziții, interogatorii și torturi fizice. Aici la

Gherla, mărturisește scriitorul, ,,am încasat cea mai teribilă bătaie din întreaga mea carieră" (Post festum, Addenda..., în *Scrisori către Bunul Dumnezeu,* p. 182).

Tot aici, regimul strict al închisorii împiedica schimburile de păreri dintre deținuți. Torționarii însă schimbau tehnicile permanent, una dintre ele conducând la slăbirea aparentă a interdicțiilor. Dacă abaterea deținutului, fie ea și discursivă, era mai gravă, se întețea pedeapsa: ,,la Gherla, 1959, în camera 83 a intrat la un moment dat un ofițer politic și ne-a spus că de astăzi avem voie să discutăm liber «de-ale noastre». Am încremenit, eram 50 de deținuți în acea cameră, ne cunoșteam, știam totul unii despre alții și totuși, după ce s-a consumat acest îndemn oficial, nimeni nu a scos nici un cuvânt. Această oficială dezlegare ni se părea (și era!) deosebit de perfidă și periculoasă." La fel se întâmplă la Periprava: ,,am fost anunțați că avem voie să jucăm șah [...] din clipa în care ni s-a dat voie, șahul ni s-a părut un ordin suspect și o obligație rea" (*Jurnalul...,* vol. II, p,175).

De la închisori, deținuții erau canalizați spre Salcia, Delta Dunării sau alte destinații carcerale. Lagărele de muncă de aici au fost înființate în 1950 și au fost amplasate pe lângă fermele agricole subordonate Ministerului de Interne sau în zona șantierelor navale. Ulterior, acestea capătă denumirile de ,,colonii de muncă ", respectiv ,,locuri de muncă obligatorii"[2].

Astfel, scriitorul este transferat mai întâi, ,,în primăvara anului de exterminare 1960"[3], în lagărul de muncă de la Salcia-Stoenești, un loc cu renume fioros în Gulagul românesc. În această colonie, deținutul îi întâlnește pe Alexandru Paleologu, Florin Constantin Pavlovici și Sergiu Al. George, cu care va lega prietenii solide. Numeroasele mărturisiri ale scriitorului din jurnal sau din romanul *Adio, Europa!* coicid cu mărturisirile prietenilor amintiți, dovadă că scriitorul petrilean nu și-a cosmetizat viața. Într-o notă de subsol a romanului sus-amintit, autorul ține să menționeze autenticitatea amănuntelor legate de pușcărie, mină sau război.

Florin Constantin Pavlovici își amintește de conferințele ținute de fostul asistent din Cluj și de publicul care asculta uimit, luându-și notițe pe fundul gamelei sau pe talpa bocancilor**:** ,,În timp ce Sergiu Al. George se chinuia să preschimbe baraca în templu [...] Sîrbu o trata ca pe o aulă universitară [...] ținea conferințe de filosofie a culturii, estetică și psihologie, avea un auditoriu imens, capacitatea lui de improvizație era inepuizabilă, ca și ușurința și energia cu care vorbea. Părea un vulcan în erupție, care azvârlea, în loc de lavă, idei și împerecheri de cuvinte plastice, vii și cuceritoare. Pentru că nu trebuia să se supună unor rigori științifice, era strălucitor. Când nu-și aducea aminte un fapt cultural anume, inventa altul cu mult mai interesant. Orice scăpare de memorie devenea act de creație. Conferințele se desfășurau pe craca paturilor, iar spectatorii se așezau fiecare pe unde putea"[4]. Privat de catedra din Genopolisul pierdut, Sîrbu va deveni printre gratii un ,,dascăl luminat" (*Jurnalul...*, vol. II, p. 61), așa cum și-a dorit mereu. Această practică a conferințelor ,,menținea sănătatea mentală în condițiile abuzurilor, foametei, bolilor.[...] exersându-și permanent memoria, deținutul se detașa de mizeria cotidiană, sporindu-și rezistența"[5].

Alexandru Paleologu își amintește și el de închisoare ca de o treaptă spre cognoscibil: ,,Pentru mine perioada aceea [...] a fost oribilă, [...] dar și Gary și eu ne spuneam că, dacă suntem trimiși aici pentru asta, trebuie barem s-o suportăm. Este și asta un aspect al existenței care intră în cunoașterea lumii"[6]. În cartea sa, scriitorul bucureștean surprinde un portret al acestuia, remarcându-i calitățile numeroase:,,Avea talentul ăsta de povestitor extraordinar,

[2] Mihai Barbu, *Memoriile lui Ion. D.Sîrbu. O reconstituire,* Craiova, Editura Autograf MJM, 2011, p. 215.
[3] Ion D. Sîrbu, *Adio, Europa*, vol. II, Galați, Editura Cartea Românească, 1992, p. 110
[4] Florin Constantin Pavlovici, *Tortura pe înțelesul tuturor*, București, Editura 1 Cartier, 2001, p. 315.
[5] Clara Mareș, *Zidul de sticlă. Ion D. Sârbu în Arhivele Securității*, București, Editura Curtea Veche, 2011, p. 78.
[6] Al. Paleologu*, Politețea ca armă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000, p. 118.

truculent [...] și un foarte mare bun simț lexical [...] Avea un dar al râsului uriaș [...], conversații pasionante și din ce în ce mai comprehensive.[7]

Aflat în al treilea an de detenție, forța fizică dobândită odinioară se diminuează treptat, și drept urmare, Sîrbu cade la pat, suferind grave tulburări de nutriție, cântărind în acea perioadă numai 49 de kilograme. La infirmerie îl cunoaște pe Nicula Paloș, acuzat că ar fi scris articolele semnate de Sîrbu însuși, care a folosit pseudonimul de N. Paloș. Acest deținut fără vină a fost supus procesului îngozitor de reeducare, fiind obligat să memoreze toate articolele scrise de cerchist în ziarul clujean *Patria* în 1946, și chiar să și le însușească. Pe drept cuvânt, Hannah Arendt definește reeducarea drept ,,experiența odioasă a eliminării, în condiții științifice controlate, a însăși spontaneității de expresie a comportamentului omenesc și a transformării personalității umane într-un simplu obiect"[8]. Întâlnirea cu acest învățător condamnat la cincisprezece ani de închisoare (dintre care doisprezece ani executați) e descrisă halucinant în *Adio, Europa!*: ,,Pe jos foiau șoarecii de câmp, pe sus se vedea acoperișul de stuf al barăcii. M-am aranjat să dorm în pat cu el. Era foarte slăbit, foarte îmbătrânit [...] fără dinți, fără degetele de la o mână, cu fața și gâtul plin de niște bube ce puroiau. [...]De câte ori își revenea din halucinațiile de febră, se comporta lucid și clar: pentru o oră-două îmi recita fragmente întregi din articolele *mele*.[...] de fiecare dată ne declara strigând: «Aceste articole sunt opera mea»[9].

În vara anului următor, se află în Balta Brăilei, la Strâmba, unde se confruntă cu o muncă fizică istovitoare- construcția unui baraj- despre care își amintește doctorul Sergiu Al-George, din nou companionul lui Sîrbu: ,,după 12 ore de efort, sculați la 4 dimineața, iarna pe îngheț și vara pe caniculă, după zece ore de cărat roabe de pământ, urcate pe dig, seara nu mai erai decât o grămadă de oase frânte și nu-ți mai doreai decât să vină odată moartea și să se isprăvească grozăvia. Până la încolonarea și marșul către lagăr, aveai un scurt răgaz, în care te așezai culcat pe pământ și încercai să-ți tragi sufletul; singura senzație era de râmă călcată în picioare de o gloată de demenți și cu acest sentiment încercai să faci puțină ordine în această grămadă de oase rupte[...]dar nu reușeai. "[10]. Tot aici, Sîrbu pledează pentru unirea tuturor creștinilor în noaptea de Înviere. Ortodocșii, catolicii, greco-catolicii și protestanții au sărbătorit împreună, miracol pe care l-au numit ,,Unirea de la Strâmba"(Scrisoare către Ion Maxim, 13-14 aprilie, 1979, în *Iarna bolnavă de cancer*, p. 81).

Nu mai puțin epuizantă va fi truda din colonia Periprava: recoltarea stufului din Delta Dunării, iarna, când apa era înghețată. Regimul concentraționar pe care-l cunoaște aici se situează la cel mai înalt nivel al absurdului: ,,Acolo, pe gheață, încălcați cu opinci făcute din anvelope vechi, legate cu sârmă, înfofoliți în cârpe, tăiam trestie, o legam în snopi grei, pe care îi duceam pe umeri, uneori și până un kilometru distanță, prin miriștea desfundată și tăioasă ca sticla, până la grindul unde un nacealnic lipovean și un sergent urgisit de soartă ne număra și ne calculau norma pe ziua respectivă. Opt snopi de fiecare deținut, de tăiat, legat și cărat la grind [...]Mâncam doar dimineața, pe întuneric, în cală jos, și seara tot acolo și tot pe întuneric. Pereții baculului șiroiau de umezeală, mirosea a rugină, mâl, tineta unică era mereu ocupată de cei care aveau diaree. Devenisem niște fiare [...] în fiecare seară [...] eram bătuți[...]. Uneori aveai voie să țipi, alteori nu: țipătul era un favor, depindea de bunăvoința din acea seară a călăului tău..." (*Adio, Europa!*, vol II, p. 113-114).

Metodele de intimidare și tortură erau copiate de la sovietici, mărturisește Sârbu. Acesta amintește și de ,,bestialitatea «rețelei Pitești» (chiar dacă nu a suferit-o pe viu) - prin reeducare criminală de către unii deținuți criminali - pot afirma că pușcăria noastră a fost, în

[7] *Ibidem*, p. 118.
[8] Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, Traducere de Ion Dur și Mircea Ivănescu, București, Editura Humanitas, 1994, p. 568.
[9] Ion D. Sîrbu, *Adio, Europa*, vol. II, *ed,cit*., p. 110.
[10] Dorina Al-George, *Șocul amintirilor*, Pitești, Editura Paralela 45, 2006, p.46

mic, mult mai dură și mai bestială decât cea sovietică (imensă, nesfârșită, polară)" (*Jurnalul...*, vol. II, p. 243).

Deși a pătimit, detenția a fost o experiență prin care a dobândit autocontrol, ,,auto-stăpânire" asupra propriei ființe: ,,pentru mine Jilava este un tărâm inițiatic egal cu Delos, Oxford sau Harvard, iar tăiatul stufului mi se pare egal cu stagiul Yoga (Scrisoare către Virgil Nemoianu, 16 iunie, 1986, în *Traversarea cortinei,* p. 443).

Fiind întrebat de unele cunoștințe de ce nu a alocat mai multe rânduri perioadei petrecute în detenție, cerchistul îi mărturisește lui Carandino de imposibilitatea cuprinderii totale a acestei experiențe, situându-se la antipodul celorlalți care ,,aproape au abuzat scriind, după ureche, despre gherle și jilave" : ,,de frică nu am scris, de frica de spaima ca nu voi putea cuprinde tot , că literatura va rămâne sub viață sau în urma realităților trăite [...] Am zis... să treacă ani, să se mai așeze amintirile. Între timp, am iertat pe toată lumea, am uitat numele tuturor celor care m-au rupt în bătaie, aș dori ca român, să nu se fi întâmplat totul" (Scrisoare către N. Carandino, 18 mai, 1975, în *Opere, II, Corespondență*, p. 237-238).

Cele mai multe amănunte despre acest subiect ne parvin din romanele sale postume, memorialistul realizând pentru memoria colectivă o emoționantă definiție a povestirii: ,,Povestirea, ca act de memorie și creație, constituie singurul remediu prin care, folosind lăuta bătrână a limbii materne, dizolvam granițele dintre vis și realitate, dintre frică și pieire, dintre *je* și *moi*, eu și cu mine. În timpul povestirii, viziunea sfârșitului tău nu mai este, nu o mai realizezi decât sub forma unei abstracte săgeți ce vine, fără zgomot, din spate; sau a unei singure raze albastre, reci, ce trece ca un laser ceresc prin șira spinării tale. "[11]

BIBLIOGRAPHY

1. Al-George, Dorina *Șocul amintirilor,* Pitești,Editura Paralela 45, 2006
2. Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului*, Traducere de Ion Dur și Mircea Ivănescu, București, Editura Humanitas, 1994.
3. Barbu, Mihai, *Memoriile lui Ion. D.Sîrbu. O reconstituire,* Craiova, Editura Autograf MJM, 2011
4. Doinaș, Ștefan Aug., ,,Intelectualul în anchetă", în *Memoria,* Nr.1, 1990.
5. Mareș, Clara, *Zidul de sticlă. Ion D. Sîrbu în Arhivele Securității*, București, Editura Curtea Veche, 2011.
6. Paleologu, Al., *Politețea ca armă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000.
7. Pavlovici, Florin Constantin, *Tortura pe înțelesul tuturor*, București, Editura 1 Cartier, 2001.
8. Sîrbu, Ion D., *Adio, Europa!*, vol. I-II, Galați, Editura Cartea Românească, 1992.
9. Sîrbu, I. D., *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, Vol. I-II, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1996.
10. Sîrbu, I. D., *Printr-un tunel. Corespondența Ion D. Sârbu – Horia Stanca*, Petroșani, Editura Fundației Culturale ,,Ion D. Sârbu", 1997.
11. Sîrbu, I. D., *Scrisori către Bunul Dumnezeu*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1998.
12. Sîrbu, I. D., *Traversarea cortinei*, Timișoara, Editura de Vest, 1994.
13. Sîrbu, I.D., *Opere, I, II*, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013.

[11] Ion D. Sîrbu, *Adio, Europa*, vol. I, *ed. cit*., p. 18.